

Migel de Servantes
Varljivi brak

Razgovor pasa

Prevod, napomene i pogovor
ALEKSANDRA MANČIĆ

Iz Vaskrsenjske bolnice,¹ što se u Valjadolidu nalazi iza Poljske kapije, izišao je vojnik koji je, time što mu je mač služio za poštapanje, noge mu bile slabe, i lice žuto, jasno pokazivao da je, premda vreme nije bilo previše

¹ Vaskrsenjska bolnica je bila stara španska bolnička ustanova koja je brinula o bolesnicima i siromasima u Valjadolidu tokom više od tri veka. Nalazila se u nekadašnjoj zgradi gradske javne kuće, sagrađene u XV veku na zemljištu u vlasništvu Grada. Krajem XV veka, tadašnji vlasnik je sve prihode od javne kuće ostavio u nasleđe bratstvu monaha bolničara. Kako je grad rastao, u XVI veku i širio se u pravcu Poljskih vrata, odlučeno je da se javna kuća iseli odatle, i da zgrada bude preuređena u bolnicu za siromahe. Gradska odluka sprovedena je u delo u 11 časova noću, 23. marta 1553., kada su „iz ključar-kinih ruku oteti ključevi“, proterane prostitutke, i smešteni bolesnici iz dve obližnje bolnice. Sledećeg dana, biskup je osveštao bolnicu i održao svečanu misu. Petnaest godina kasnije, tu je dolazilo po šezdeset bolesnika i bolesnica dnevno. Prema pravilima bratstva Vaskrsenjske bolnice, primani su samo siromašni bolesnici sa заразним bolestima, između ostalog i na „lečenje od rana i čireva znojenjem“, a „lečenje je tako korisno i uspešno da više od dvadeset milja unaokolo nema druge bolnice gde se te bolesti leče“. Dok se Dvor, u vreme Filipa III, od 1601. do 1606., nalazio u Valjadolidu, u ovaj grad nije se doselila samo dvorska administracija nego i niz značajnih i uglednih ljudi. Među njima je bio i Migel de Servantes, koji je

toplo, za dvadeset dana iznojio iz sebe sve zle sokove koje je možda za sat vremena pokupio. Povodio se i saplitaio, poput svakoga ko je tek preležao tešku bolest, a kada je ušao kroz gradsku kapiju, ugledao je prijatelja koga nije bio video više od šest meseci; ovaj se prekrsti kao da vidi utvaru, priđe mu, i reče:

– Šta je to, gospodine zastavniče Kampusano? Zar je moguće da ste u zemlji? Tako mi svega, mislio sam da ste u Flandriji, da tamo mašete kopljem, a ne da ovde vučete mač! Što ste tako bleđi? Ala ste se usukali!

Na to mu Kampusano odvrati:

– Da li sam u zemlji ili nisam, gospodine licencijate Peralta, pošto me vidite, sâm o vam se kaže; na ostala pitanja, nemam da odgovorim ništa drugo nego to da, evo, idem iz bolnice, gde sam se preznojavao od četrnaest napada čireva što mi ih je natovarila žena koju sam izabrao za svoju, a nisam smeo.

– Znači, oženili ste se? – odvrati Peralta.

– Vala, jesam – odgovori Kampusano.

– Biće, iz ljubavi – reče Peralta – a kod sklapanja takvih brakova sleđuje vam obaveza pokajanja.

– Ne bih umeo reći da li je iz ljubavi – odgovorio je zastavnik – ali mogu da potvrdim da ima bola,¹ jer mi je venčanje, ludom radovanje, nanelo toliko bola, i

stigao 1603., kada je trebalo da podnese račune pred Glavnim računovodstvom. Sledeće godine, Servantes se sa porodicom nastanio u novoj zgradi, završenoj avgusta 1604., u blizini Nove ovčije pijace, na levoj obali reke Ezgeve, nedaleko od Vaskrsenjske bolnice. U toj kući Servantes je ostao do povratka u Madrid, dve godine kasnije.

¹ Misli se na špansku poslovicu *vanse los amores y quedan los dolores*, što doslovno znači, „ljubavi prolaze, bol ostaje“.

telu i duši, da me ublažavanje telesnih bolova košta četrdeset preznajavanja, a za duševne uopšte i ne nalam leka koji bi ih ublažio. Ali, pošto baš i nisam za duge razgovore na ulici, izvinite me, drugi put ću vam opširnije pričati o svojim doživljajima, najneobičnijim i najneverovatnijim za koje je vaša milost u životu čula.

– Nećemo tako – reče licencijski – nego hajdete vi sa mnom u moj konak da tamo zajedno metanišemo, jer je čorba prava stvar za bolesnika, i mada je spremljena za dve osobe, mom služi biće dovoljna pita, i ako vaša slabost to može da podnese, koji odrezak pršute iz Rute¹ da nam otvori apetit, a iznad svega, dobra volja s kojom vam sve to nudim, ne samo sad, nego uvek kad vaša milost poželi.

Kampusano mu se zahvalio, i prihvatio poziv i ponudu. Otišli su u crkvu Sveti Lavrentije, slušali misu, odveo ga Peralta svojoj kući, dao što mu je obećao i pozvao ga da ponovo dođe, a kada su završili ručak, zamoli ga da mu ispriča događaje koji su ga onako skupo koštali. Kampusano nije čekao da mu se dvaput kaže, nego je počeo ovako:

– Sećate se, vaša milosti, gospodine licencijske Peralta, da sam drugovao s kapetanom Pedrom de Erom, koji je sad u Flandriji.

– Dobro se sećam – odgovori Peralta.

– E, jednoga dana – nastavi Kampusano – baš smo bili ručali u gostionici Sunčani breg, u kojoj smo živeli, kad uđoše dve žene otmenog izgleda, sa dve sluškinje. Jedna je stojeći zapodenula razgovor s kapetanom,

¹ U španskom, za nekoga će se reći da je „kao bolesnik iz Rute“ kada se neko pretvara da je toliko bolestan da ništa ne može da jede, a krišom se prejeda.

naslonivši se na prozor; druga je sela na stolicu pored mene, a spustila veo do brade, pa joj se lice vidi taman toliko koliko dozvoljava njegova providnost. I mada sam je preklinjao da bude ljubazna i učini mi milost da se otkrije, s njom se nije moglo izići na kraj, što je kod mene jače raspalilo želju da je vidim. Da je još poveća (ili je to možda bilo lukavstvo) gospođa je izvukla savršeno belu ruku s veoma lepim prstenjem. U to doba bio sam savršeno naočit, s onim velikim lancem koji je vaša milost morala videti na meni, sa šeširom sa perima i vrpcom, sa odećom u vojničkim bojama,¹ tako doteran, u očima moga ludila, da sam mislio da sve što leti, to se jede. I pored svega, molio sam je da se otkrije, na šta mi je ona odgovorila: „Nemojte biti neumesni. Imam svoju kuću, pošaljite momka da pođe za mnom, mada imam više časti nego što to obećava ovaj odgovor, samo zato da bih videla da li ste tako diskretni kao što ste naočiti, dozvoliću da me posetite.“

Poljubio sam joj ruke zbog velike milosti koju mi je učinila, i zauzvrat joj obećao zlatna brda. Kapetan je završio razgovor; njih dve su otišle; za njima je pošao moj sluga. Kapetan mi je rekao da je ona dama htela da joj on ponese neka pisma u Flandiju, za drugog kape-tana, za koga je rekla da joj je rođak, mada sam znao da joj nije rođak neko ljubavnik.

Mene je još pekao žar snežnih ruku koje sam video, i umirao sam za licem koje sam priželjkivao da vidim. I tako, sledećeg dana, sluga me je odveo, i vrata su mi otvorena; zatekao sam veoma lepo uređenu kuću, i

¹ Obično se govorilo da španski vojnici idu u šarenim uniformama, ali treba imati u vidu da je u prestonici bila propisana obaveza da se svi stanovnici odevaju isključivo u crno, iz koje su jedino vojnici bili izuzeti.

ženu od tridesetak godina, koju sam prepoznao po rukama. Nije bila preterano lepa, ali je bila takva da se čovek lako mogao u nju zaljubiti kroz razgovor, jer je govorila glasom tako nežnim da se kroz uši uvlačio u dušu. Moji razgovori s njom bili su dugi i ljubavni; napadao sam, navaljivao, sekao, nudio, obećavao, i činio sve što mi se činilo nužno da joj se umilim. Međutim, pošto je ona bila navikla da sluša takve, ili još veće ponude i nagovore, izgleda da ih je više pažljivo slušala nego što je u njih imalo verovala. Ukratko, naš razgovor tekao je kao potok kroz cveće, ona četiri dana koliko sam je posećivao, ali nikako nije donosio plodove koje sam očekivao.

U vreme posete, kuću sam uvek zaticao praznu, nije bilo ni traga od lažnih rođaka ili pravih prijatelja; služila ju je devojka pre lukava nego naivna. Na kraju, progovorivši o svojoj ljubavi kao vojnik uoči prekomande, pritisnuo sam gospa Estefaniju de Kajsedo (jer to je ime žene koja me je dovde dovela) i ona mi odgovori: „Gospodine zastavniče Kampusano, naivno bi bilo kada bih htela vašoj milosti da se prodam kao svetica. Grešna sam bila, a takva sam i sad, ali ne tako da se o meni govorka po susedstvu, niti da se moje ime povlači po sudovima. Ni od roditelja, ni od drugih rođaka nisam nasledila nikakvo imanje, i pored svega, sve što imam u kući vredi dobrih dve i po hiljade šku-da; to su stvari koje, ako se stave u prodaju, istog trenutka mogu da se pretvore u novac. S tom imovinom tražim muža kome bih se predala i bila mu poslušna, i kome bih pored ispravnog života ponudila i neverovatnu usrdnost s kojom bih ga dvorila i služila; jer ni kralj nema kuvara kome je više stalo do hrane i koji bi bolje umeo da mu sprema jela nego što to umem ja,

samo kad rešim da pokažem kakva sam domaćica. Umem da budem i šefica posluge, i kuhinjska reduša, i gospodarica za trpezom. Odista, umem da zapovedam, i umem da nateram druge da me slušaju. Ne rasipam ništa, i mnogo čuvam; moj real ne vredi manje, nego mnogo više, kad se troši onako kako ja zapovedim. Belo rublje kojim se služim, a ima ga mnogo i to vrlo dobrog, nije kupovano po radnjama i kod predilja, nego su ovi prsti i prsti mojih sluškinja ispreli konac za njega; da se moglo tkati u kući, tkalo bi se. Evo, hvalim samu sebe zato što nema ničega lošeg u tome da se pohvali ono što je za pohvalu. Ukratko, hoću da kažem da tražim muža koji će me štititi, zapovedati mi, i činiti mi čast, a ne ljubavnika koji će mi služiti, a činiti mi sramotu. Ako vaša milost želi da prihvati залог koji mu se nudi, evo mene takve kakva sam, spremna da poslušam sve što vaša milost zapovedi, i ne nudim se na prodaju, jer to je ono što se desi kad vas uzmu u usta provodadžije, jer nema nikoga boljeg da sve dogovori od samih zainteresovanih strana.“

Meni pamet tada nije bila u glavi nego u kuferu, slast mi se u taj mah učinila veća nego što sam je i u mašti sebi slikao, a pošto sam pred očima imao toliko imanje, koje sam već video pretvoreno u novac, ne spominjući ništa osim onoga što nam pričinjava zadovoljstvo, koje mi je mozak u okove bacilo, rekao sam joj da sam srećan i presrećan što mi je nebo maltene čudom podarilo takvu družbenicu da od nje učinim gospodaricu svoje volje i svoje imovine, ne baš toliko male da ne vredi, zajedno s lancem oko vrata i drugim nakitom što ga imam u kući, i kad se još otarasim nekih vojničkih raskoši, više od dve hiljade dukata, što će zajedno s njene dve i po hiljade biti dovoljna suma da

se povučemo i živimo u selu iz kojeg sam potekao i u kojem imam još neke korene; to moje imanje, vođeno pomoću onog novca, a uz prodaju uroda, kad mu dođe vreme, moglo bi nam pružiti veseo i lagodan život. Ukratko, tada smo ugovorili brak, smislili kako ćemo za oboje da sastavimo samačke potvrde¹ i kako da u ona tri praznična dana koja su se naredžala za Uskrs oglasimo našu buduću svadbu, te smo se tako već če-

¹ Tridentski sabor izričito je potvrdio da je Crkva nadležna da utvrđuje postoje li ili ne prepreke za venčanje, kao i da su sveštenici jedini zvaničnici koji mogu obaviti venčanje. Zbog toga se posle Tridentskog sabora pojavio ogroman broj nezakonitih brakova, čiju valjanost Crkva potom nije priznala. Brak je pretvoren u religijsku instituciju. Svi brakovi imali su se sklapati uz prisustvo sveštenika i dvojice svedoka, što ranije nije bio običaj. Neizostavno je zahtevan i pristanak roditelja na brak. Da bi se izbegle dalje nedoumice oko toga šta je dozvoljeno a šta nije, Crkva je tražila da se najava braka objavljuje u parohijskoj crkvi tri uzastopne nedelje. Evo jednog od zaključaka dvadeset četvrtog zasedanja Tridentskog sabora, od 11. novembra 1563: „Mnogo je onih koji se skitaju i nemaju utvrđeno mesto boravka, i pošto su im sklonosti izopačene, ostave prvu ženu, pa se na drugom mestu ožene drugom, i tako po nekoliko puta sa nekoliko njih, dok je prva još u životu. Sveti Koncil, u želji da uvede red u sve to, očinski upozorava one kojih se to tiče da ne prihvataju olako brak s takvim skitnicama; i poziva svetovne sudije da ih strogo obuzdavaju; parosima zapoveda da ih ne venčavaju dok prethodne sve tačno ne provere.“ Nastala u XIX veku, za postupke nekoga ko ne pokazuje poštovanje prema pravilima i običajima, u Španiji postoji izreka: „Kao gradonačelnik koji je poništio Tridentski sabor“; uz nju ide legenda o gradonačelniku koji je odlučio da venča dvoje zaljubljenih i pored toga što nisu imali dozvolu roditelja da se venčaju...

tvrtog dana venčali, uz prisustvo dva moja prijatelja, i mladića za koga je ona rekla da joj je rođak, a kome sam se ja ponudio za rođaka rečima veoma odmerenim, kakva je bila i svaka što sam je do tada svojoj novoj supruzi uputio, u nameri tako izopačenoj i izdajničkoj da ću je radije prećutati; jer, premda govorim istinu, nije baš kao na ispovesti, da ništa ne sme da se ispusti.

Sluga je preneo moj kovčeg iz gostionice u ženinu kuću; pred njom sam unutra zaključao svoj veličanstveni lanac; pokazao sam joj još tri-četiri, ako ne toliko velika, a ono još bolje izrađena, uz još tri-četiri ogrlice različitih oblika; izložio joj svoju svečanu odeću i pera, i za kućni trošak dao četristo reala, koliko sam imao. Šest dana uživao sam u svadbenom kolaču, baškareći se po kući kao zet golać u kući bogatog tasta. Gazio po debelim tepisima, gužvao čaršave od holandskog platna, osvetljavao sebi svećama u srebrnim čiracima; doručkovao u krevetu, ustajao u jedanaest, ručavao u dvanaest, u dva dremao salonu, a gospa Estefanija me je dvorila sa devojkom. Moj momak, koga sam do tada znao kao lenog i glupavog, pretvorio se u pravog srndaća. U svakom trenutku koji gospa Estefanija ne bi provela pored mene, mogli ste je naći u kuhinji, gde je samo trčkarala pripremajući jela koja će mi podići raspoloženje i podstaći apetit. Moje košulje, kragne i maramice bile su cvetni vrtovi Aranhuesa, koliko su mirisale na ružinu vodicu s ruzmarinom, maslinom i lovorom, i na vodicu od narandžinog cveća, kojima su ih prskali. Dani su leteli, kao što lete i godine u nadležnosti vremena; a u tim danima kada sam gledao kako me samo dvore i služe, onu zlu nameru s kojom sam ceo posao započeo, polako sam pre-

Pogovor

Servantes je bio dečak od dvanaest godina kada su u Sevilji i Valjadolidu održani veliki obredi spaljivanja stotina protestanata, 1559; imao je svega osam kada je u Baskiji održano prvo veliko suđenje vešticama u Španiji. Kada je 1600. Đordano Bruno spaljen na Cvetnom trgu, gde je Servantes bio, ne zna se. Bila je to jedna od godina njegovog nestanka iz sačuvanih dokumenata države koja je pod vlašću Habzburga, najviše Filipa II, brižljivo beležila svaki dodir svojih građana sa njom, i još brižljivije sve te beleške čuvala, kako to samo habzburška administracija ume. Ko ne veruje koliko je ta habzburška administracija bila temeljna i trajna, neka pita Kafku. I širila se po Španiji, ništa manje nego po onim istočnijim zemljama Habzburgovaca. Kada je 1610. u Logronju održano novo veliko suđenje vešticama, koje se završilo spaljivanjem sedmoro ljudi, Servantes je imao šezdeset tri godine. Izveštaj i opis celog postupka objavljen je već sledeće, 1611.; godine oko 1560 i 1600–1610. bile su prozване, u Španiji i u celom katoličkom svetu, godine jubileja. U Španiji su to bile i godine progona. Progona veštica, progona protestanata, progona preostalih, već u katoličanstvo preobraćenih Mavara i Jevreja. Kakva je slika ostala u dečaku od osam ili dvanaest godina koji je gledao spaljivanja na trgovima, ili makar samo slušao o njima, o svečanostima koje su priređivane tom prilikom, o besedama koje su držane na trgovima i u crkvama, kako se svega toga sećao? Kakva se slika mogla

vratiti piscu šezdesetogodišnjaku, kada je ponovo slušao i čitao o spaljivanju veštica i zvezdoznanaca? Kako svet veštica uokviruje Servantesov svet? Pojam mimeze – podseća me francuski sociolog Pjer Burdije – Platon u poeziji kritikuje kao činjenicu da mimetički odnos prema jeziku, koji poezija pretpostavlja, potpuno uključuje telo: pesnik priziva poeziju onako kako se prizivaju duhovi, i to prizivanje nerazdvojno je od telesnog kretanja. Mnogo je poezije koja je napisana za bude odigrana, otplesana. Ta veza reči i tela kod Servantesa je u tome što je njegova vera u dubokoj vezi s onom „drugom“, tek odnedavna „skrivenom“, ali stalno prisutnom, strašnom i đavolskom Španijom, u kojoj se devojčice i dečaci kešaju o krstove, vezuju ruke krpama kao na raspeću, u igri: gledam fotografiju koja zapisuje događaj, gde deca sama sebe razapinju na krst i vise, u lakrdiji! Tako je Servantes, čovek zatečen na „informacionoj magistrali“ otpadnika svake vrste, spreman za udar i levo i desno, za sarkastični dijalog između Don Kihota i Sanča: „Na crkvu smo nabasali, Sančo!“, kaže Don Kihote, a Sančo će na to: „I daj Bože da i na svoj grob ne nabasamo“ – i za ulazak, uoči smrti, u red trinitaraca, koji su Servantesu, istina, spasli život u Alžiru; spreman na svaku dvosmislenost. Spreman za Rim, zemaljsko nebo, u kojem je čovek u krvi do kolena. Lomače se na prvi pogled kod Servantesa ne vide. Ali, jesu tu.

Servantes je imao pedeset osam godina kad se rodio Filip, budući Četvrti, 8. aprila, 1605, na Veliki petak. Među Špancima postoji legenda da su ljudi koji se rode na taj dan vidovnjaci, i rašljari. Govorilo se da će Filip IV zbog toga biti dobar kralj. Čak je i Kevedo napisao o njemu „proročansku“ pesmu. A Servantes, u *Cigančici*, o tome piše, takođe u stihovima: „Zornjača što se u zlo doba / javi u noći onoga dana / kad nebo i zemlja plaču.“ Šta god da se oko Servantesa dešavalo, i šta god da je on o tome mislio ili mogao misliti, ostaje nam da čitamo iz njegovih

tekstova, da otkrivamo ko su njegove veštice, vračare, čarobnice i alhemičarke.

Senotija je lik u *Persilu i Sigismundi* koji, kako kaže Servantesov biograf Astrana Marin, „da ga nije stvorio Servantes, ne bi mogao da ga iskuje niko osim Šekspira“. Koja je predanja, kakve priče, kakve izveštaje o procesima pred sudovima Inkvizicije upoznao Servantes kada je stvarao lik Senotije iz Alhame, jedinstvene „žene od četrdesetak godina koja je ljupkošću i poletom zacelo skrivala još deset odozgo“? Došla je na Polikarpovo ostrvo jer ju je „iz zavičaja otrglo proganjanje onih koje nazivaju inkvizitori“. Tamo je stigla „posle čudnih kruženja i nebrojenih opasnosti“, skoro uvek „kao da su joj za petama, stalno se osvrtała zamišljajući da su joj se psi zubima dočepali skuta“; „brzo se predstavila kralju, Polikarpovom prethodniku“; „učinila neka čuda kojima je zadivila narod“; „potrudila se da prodaje svoju nauku i da izvlači za sebe korist“, tako da je „sakupila više od trideset hiljada zlatnih škuda“. Jedne noći, ušla je u sobu mladog varvarina Antonija, ali je mlađić, najpre ljubazno, odbija; uznemirava ga i pogled na tu ženu koja mu se nudi: „Sav zbunjen, kao da je najsmernija devica na svetu, a neprijatelji hoće da poruše zamak njene časti“. Ona mu govori: „Zovem se Senotija; rodom sam iz Španije, rodila sam se i odrasla u Alhami, u gradu u kraljevini Granadi; moje ime poznato je u svim kraljevstvima Španije, i u mnogim drugim, pošto moja veština ne dozvoljava da moje ime ostane skriveno, nego me moja dela iznose na glas. Zavičaj sam napustila pre četiri godine, bežeći pred nadzorom dominikanaca, Božijih pasa čuvara, koji u onoj kraljevini bdiju nad katoličkim stadom; od loze sam agarjanske; od zanata sam Zoroastrova, i u njemu sam jedinstvena. Vidiš li ovo sunce koje nas obasjava? Pa, ako želiš da ti pokažem da mogu, oduzeću mu zrake i sakriti ga iza oblaka, samo zatraži, i učiniću da za tili čas svu ovu svetlost smeni mrkli mrak; ili, ako želiš da vidiš kako zemlja drhti, kako se bore vetrovi, kako se uzburkava more, sudara-

ju se planine, riču zveri, ili druge strašne znake koji nam prikazuju zbrku prvobitnog haosa, samo traži, i biće ti udovoljeno, a time će i moje sposobnosti biti potvrđene.“ Da je vradžbine izumeo Zoroastar, o tome je u Španiji pisao Pedro Siruelo, veliki španski astrolog i matematičar iz XVI veka, u knjizi *Osuda sujeverja i vradžbina*, iz 1526. Siruelo, koji je sastavio iscrpan opis raznih vradžbina i đavoljih poslova, nije zaobišao ni duše na mukama. „Nikad se duša pokojnika ne vraća u telo živog“, kaže on, „a ako ponekad Bog zbog svojih viših namerenja dozvoli neko prikazanje, to ne bude u stvarnom telu, nego u telu koje je obmana mašte i satvoreno od vazduha.“ Servantesov đavo govori jezikom teologa.

Astrana Marin će, međutim, reći: „Zar vam se ne čini da slušate čuvenu Prosperovu ispovest iz Šekspirove *Bure*?“ Šekspirov milanski vojvoda, „sav predat bogaćenju uma tajnom naukom, koju narod ne zna da shvati ni ceni“, onaj koji ima moć da „zna budućnost“, i Servantesova seviljska čarobnica, „naslednica znanja i umeća razgovora sa zvezdama“, koja „poznaje svojstva trava, biljaka, kamenja, reči“, ume da „spaja aktivno i pasivno“, oboje čine stvari koje običnim ljudima „izgledaju kao čuda“. Prospero je alhemičar, a i Senotija, izgleda, alhemičarka: „Utom gradu Alhami uvek je bila poneka žena moga imena, što zajedno s imenom Senotija nasleđuje i onaj nauk, koji nas ne uči da budemo veštice, kako nas neki zovu, nego vračare i čarobnice, a to su prikladnija imena. One koje su veštice nikad ne rade ništa što bi bilo od koristi: one igraju svoje igre sa nako šaljivim stvarima, kao što je nagrižena rotkva, igla bez vrha, čioda bez glave, kosa podsečena za mladog ili starog meseca; služe se znacima koje ne razumeju, i ako nešto od onoga što nameravaju možda i postignu, ne postižu to zaslugom svoje prostote, nego zato što im Bog to dozvoljava, radi njihovog većeg prokletstva, ne bi li ih đavo prevario. Ali mi, koje nosimo ime vračare i čarobnice, značajniji smo svet: razgovaramo sa zvezdama, posmatramo kretanje ne-

besa, znamo koja su svojstva trava, biljaka, kamenja, reči, i spajajući aktivno i pasivno, izgleda kao da činimo čuda, i usuđujemo se da radimo stvari toliko neverovatne da izazivaju divljenje među ljudima, i otuda se rađa naš dobar ili zao glas: dobar, ako pomoću naše veštine činimo dobro; zao, ako činimo zlo. Ali, pošto izgleda da je naša priroda sklonija da činimo zlo nego dobro, ne možemo toliko da obuzdamo svoje želje da nam se ne omakne da poželimo da drugome naškodimo: ko bi čoveka koga su rasrdili i uvredili sprečio da se osveti? Ko bi sprečio prezrenu zaljubljenу osobu da poželi, ako može, da uništi onoga koga taj što ju je prezreo voli? Mada, nema te nauke koja bi mogla prominiti volju nečijeg srca i naterati ga da napusti svoju prirodu, niti ima trava kojima bi se to moglo postići, jer to znači ići protiv slobodne volje.“

Kod Servantesa nema lomača na kojima su gorele veštice i čarobnjaci, zvezdoznanci, pisci, jeretici svih vrsta. Lomače se mogu pojaviti samo ako čitalac zna za njih, ali onda bukte još strašnije. Servantesove priče o vešticama, đavolima i prorocima zacelo su najtajanstvenije i najdvo-smislenije stranice pisca koji za nas uvek ostaje tajna. Šta je Servantes mislio o njima? Kakva je bila njegova predstava o vešticama? Šta su za njega veštice, a šta čarobnice? Ako je ostajao pri tome da prenese ono što se među ljudima obično pričalo o vešticama, kao što je prenosio šta se priča i piše o Moriscima, ako, kao što je o Moriscima pisao ono što se pisalo po raznim raspravama, ali i govorilo na ulici, ponavlja postupak i beleži šta se sve piše i misli o vešticama i vračarama, veštice i čarobnice samo su vidljivi deo podzemnog carstva kojim vlada đavo. Ko je za Servantesa đavo? A ko je Bog?

Servantes možda samo piše beskonačnu „špansku seriju“ o sopstvenom životu, naglavce izvrnutu alegoriju svetačkog života, pustolovinu koja nadmašuje stvarnost, a u stvari je samo prikazivanje stvarnosti. U *Razgovoru pasa*, psi raspravljaju o tome da li su psi ili ljudi u psećem oblič-

ludilo Kampusanovo; kinička filozofija zaodenuta u priču o psima, to jest razgovor pasa: metanarativna struktura pokazuje da je radzgovor pasa plod varljivog braka.

Gojini strašni likovi došli su mnogo kasnije, a pre svih stajala je jeziva slika veštice Kanjisares. Ali Servantes hoće da razume svoje junake. Ono nad čime Servantes žali jeste degradacija razuma: u Don Kihotovom selu nema učitelja. Kada se učitelji pojave, kao u primernoj noveli o *Licencijskoj Staklenki*, stvar postaje još gora. Servantesovi junaci pokušavaju da se očuvaju koristeći razum i gradeći sliku ludila kao odbranu od neprijateljskog sveta. Psi teoretišu o ljudskom biću, smeštajući se izvan ljudskosti: farsa religioznog realizma; fikcija književnog moralizma; filozofija kiničara, koji sude o čoveku ostajući izvan polisa, izvan civilizacije koja izaziva nepoverenje, koji se diče time što žive izvan okvira koje propisuje zakoni države. U Servantesovoj noveli, psi rasuđuju o čoveku: nisu ljudska bića, a sude o čoveku koristeći se sredstvima čoveka, poričući sredstva na kojima njihova kritika počiva, iz kojih proističe: kinizam je filozofija razočaranja; racionalizam je razgradnja privida; nema više igre, niti ismevanja, nego je problem sa kojim se Servantes suočava teološka i humanistička osuda književnosti, osuda fikcije kao mesta izopačenja razuma. Odgovor koji Servantesu ostaje jeste pisanje fikcije.

Aleksandra Mančić

Sadržaj

Novela o varljivom braku	7
Novela i razgovor pasa u Vaskrsenjskoj bolnici	29
Aleksandra Mančić: <i>Pogovor</i>	113